

UTENOS RAJONO SAVIVALDYBĖS TARYBA

SPRENDIMAS

DĖL UTENOS RAJONO SAVIVALDYBĖS VISUOMENĖS SVEIKATOS STEBĖSENOS 2023 METŲ ATASKAITOS PATVIRTINIMO

2024 m. gruodžio d. Nr. TS-
Utena

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 7 straipsnio 1 dalies 32 punktu, 15 straipsnio 4 dalimi, Bendrųjų savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. V-488 „Dėl Bendrųjų savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos nuostatų patvirtinimo“, 6.4, 9 punktais, Utenos rajono savivaldybės taryba n u s p r e n d ž i a:

1. Patvirtinti Utenos rajono savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos 2023 metų ataskaitą (pridedama).
2. Nurodyti, kad šis sprendimas turi būti paskelbtas savivaldybės interneto svetainėje www.utena.lt.
3. Nurodyti, kad šis sprendimas gali būti skundžiamas Utenos rajono savivaldybės tarybai (Utenio a. 4, 28503 Utena) Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo nustatyta tvarka arba Lietuvos administracinių ginčų komisijos Panevėžio apygardos skyriui (Respublikos g. 62, 35158 Panevėžys) Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymo nustatyta tvarka arba Regionų apygardos administracinio teismo Panevėžio rūmams (Respublikos g. 62, 35158 Panevėžys) Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka per vieną mėnesį nuo jo paskelbimo arba įteikimo suinteresuotai šaliai dienos.

Savivaldybės meras

Marijus Kaukėnas

PATVIRTINTA
Utenos rajono savivaldybės tarybos
2024 m. gruodžio d. sprendimu Nr. TS-

Utenos rajono savivaldybės 2023 metų visuomenės sveikatos stebėsenos ataskaita

2024

TURINYS

ĮVADAS	3
DEMOGRAFINĖ SITUACIJA.....	3
2023 METŲ UTENOS RAJONO SAVIVALDYBĖS SVEIKATOS IR SU SVEIKATA SUSIJUSIŲ RODIKLIŲ PROFILIS.....	6
SAVIVALDYBĖS PRIORITETINIŲ PROBLEMŲ ANALIZĖ	11
1. Prioritetinė problema. Mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų/standartizuotas mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų rodiklis (I60–I69) 100 000 gyventojų.....	12
2. Prioritetinė problema. Sergamumas II tipo cukriniu diabetu (E11) 10 000 gyventojų.....	14
3. Prioritetinė problema. Sergamumas vaistams atsparia tuberkulioze (A15–A19) (visi) 100 000 gyv. (TB registro duomenys).....	16
IŠVADOS	18
REKOMENDACIJOS	18

ĮVADAS

Visuomenės sveikatos stebėseną Utenos r. savivaldybėje vykdoma remiantis Bendraisiais savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos nuostatais, patvirtintais Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. V-488 „Dėl Bendrųjų savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos nuostatų patvirtinimo“. Pateikiami rodikliai rodo, kaip įgyvendinami Lietuvos sveikatos 2014–2025 m. strategijos (LSS) tikslai ir jų uždaviniai. Visuomenės sveikatos stebėsenos savivaldybėje tikslas – nuolat rinkti, analizuoti ir interpretuoti visuomenės sveikatą apibūdinančius rodiklius bei tinkamai informuoti savivaldybės politikus, siekiant efektyvaus valstybinių (valstybės perduotų savivaldybėms) bei savarankiškų visuomenės sveikatos priežiūros funkcijų įgyvendinimo savivaldybės teritorijoje. Savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos ataskaitos (toliau – Ataskaita) tikslas – pateikti pagrindinius savivaldybės gyventojų sveikatą iliustruojančius rodiklius, jų dinamiką ir jų pagrindu pateikti rekomendacijas bei prioritетines kryptis savivaldybės plėtros plano siekiniams, strateginio veiklos plano priemonėms.

Nuo 2019 m. nėra teikiamas rodiklis Socialinės rizikos šeimų skaičius 1000 gyventojų, kadangi Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. birželio 19 d. įsakymu Nr. A1-296 „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 28 d. įsakymo Nr. A1-212 „Dėl Socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyboje (skyriuje) tvarkos aprašo patvirtinimo“ pripažinimo netekusiu galios“ nuo 2018 m. liepos 1 d. pripažinta netekusi galios Socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaita ir šios apskaitos tvarka.

Taip pat nepateikiami viešai tiekiamo geriamojo vandens ir nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumo vartotojams duomenys, nes Oficialiosios statistikos portalas neteikia namų ūkių skaičiaus.

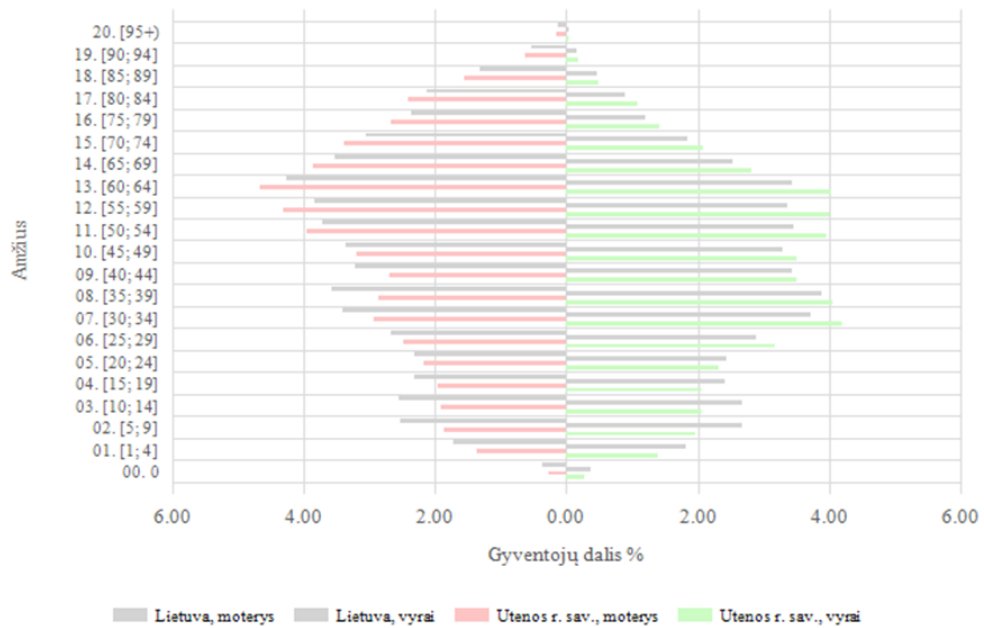
Ataskaita parengta naudojantis viešai prieinamais sveikatos statistikos duomenų šaltiniais:

- Lietuvos statistikos departamento Oficialiosios statistikos portalu;
- Visuomenės sveikatos stebėsenos informacinė sistema sveikstat.hi.lt

DEMOGRAFINĖ SITUACIJA

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, Utenos r. savivaldybėje 2023 m. gyveno 37 670 žmonių, tai yra 404 gyventojais daugiau, nei 2022 m. 2024 m. išankstiniais duomenimis, Utenos r. savivaldybėje užfiksuota 39 539 nuolatinių gyventojų. 2023 m. gyveno: vaikai iki 17 m. – 5 242 asmenys, suaugusieji – 33 363, vaisingo amžiaus moterys (nuo 15 - 49 m.) – 7 077 moterų.

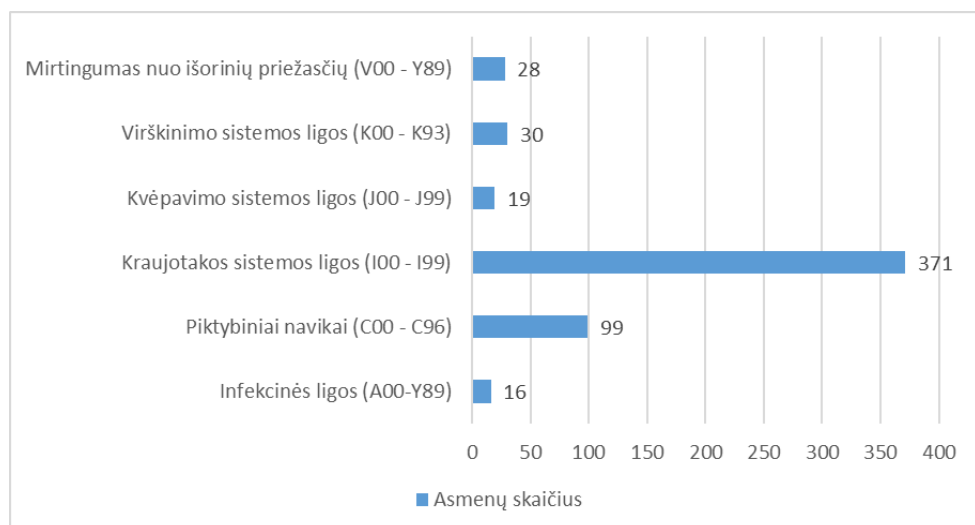
Amžiaus profilis, 2023

1 pav. Utenos r. savivaldybės demografinis medis

Šaltinis: Visuomenės sveikatos stebėsenos informacinė sistema

Naudojantis Higienos instituto duomenimis, visų mirties priežasčių paieškos priemone, mirusių asmenų skaičius Lietuvoje 2023 m. – 37 005 žmonės, t. y. 5 879 asmenimis mažiau negu 2022 metais. Keturios pagrindinės mirties priežastys – kraujotakos sistemos ligos, piktybiniai navikai, išorinės mirties priežastys ir virškinimo sistemos ligos. Nuo kraujotakos sistemos ligų mirė daugiau nei pusė, t. y. 52,1 proc. visų mirusiųjų. Nuo piktybinių navikų mirė 21 proc., dėl išorinių mirties priežasčių – 6,1 proc., o dėl virškinimo sistemos ligų 5,2 proc. visų mirusiųjų. 2 pav. matome Utenos r. savivaldybės įvardintas mirties priežastis pagal Mirties atvejų ir jų priežasčių valstybės registro duomenis, daugiausiai mirė nuo kraujotakos sistemos ligų (I00–I99) – 371 gyventojas, antroje vietoje buvo piktybiniai navikai (C00–C96) – 99 gyventojai, trečioje vietoje – mirtingumas nuo virškinimo sistemos (kodas K00–K93) ligų – 30 gyventojų.

2 pav. Utenos r. savivaldybės gyventojų mirtingumas pagal priežastis 2023 metais (asmenų skaičius)

Šaltinis: Mirties atvejų ir jų priežasčių valstybės registras

Iš viso Utenos apskrityje (Anykščių r. savivaldybėje, Ignalinos r. savivaldybėje, Molėtų r. savivaldybėje, Utenos r. savivaldybėje, Visagino savivaldybėje, Zarasų r. savivaldybėje) 2023 m. mirė 2 208 žmonės (1 754,8/100 000 gyv.), iš kurių daugiausiai žmonių mirė Utenos r. savivaldybėje 618 gyv. (1 600,8 /100 000 gyv.), Anykščių r. savivaldybėje 434 gyv. (1 927,6/100 000 gyv.), Molėtų r. savivaldybėje 311 gyv. (1 869,1,1/100 000 gyv.). 2023 m. Utenos r. savivaldybėje 288 vyrai ir 330 moterys, daugiausiai mirčių buvo 65+ amžiaus grupėje.

Socioekonominė situacija savivaldybėje. 2023 m. ilgalaikio nedarbo lygis Utenos r. savivaldybėje buvo 1,6/1 000 gyventojų (Lietuvos vidurkis 2,7/1 000 gyv.), lyginant su 2022 m., nedarbo lygis rajone sumažėjo (2023 m. be darbo buvo 375, 2022 m. – 539 gyventojai). Beveik nepakito socialinės pašalpos gavėjų skaičius Utenos r. savivaldybėje (Utenos r. savivaldybėje 14,9/1 000 gyv., Lietuvos vidurkis 23,9/1 000 gyv.). Mokinių, gaunančių nemokamą maitinimą mokyklose, skaičius Utenos r. savivaldybėje mažesnis, lyginant su Lietuvos vidurkiu (Utenos r. savivaldybėje 326,8/1 000 gyv., Lietuvos vidurkis 352,1/1 000 gyv.). Nuo 2022 m. Utenos r. savivaldybėje nebuvo gimdyvių 15-17 m. amžiaus grupėje.

Sveikata savivaldybėje. 2023 m. Utenos r. savivaldybėje buvo vienas asmuo (1 atvejis), kuris sunkiai susižeidė ar žuvo darbo vietoje (2022 m. – 2 atvejai, 2021 m. – nelaimingų atsitikimų nebuvo, 2020 m. – 1 atvejis, 2019 m. – 3 atvejai, 2018 m. – 2 atvejai). Sergamumas tuberkulioze Utenos rajono savivaldybėje yra mažesnis už Lietuvos vidurkį (Utenos r. savivaldybės 20,7/10 000 gyv., Lietuvos vidurkis - 21,6/10 000 gyv.). Darbingo amžiaus asmenų, pirmą kartą pripažintų neįgaliais, rodiklis mažesnis už Lietuvos vidurkį (Utenos r. savivaldybėje 59,4/10 000 gyv., Lietuvos vidurkis - 65,7/10 000 gyv. (2022 m. Utenos r. buvo 68,8/10 000 gyv.) Sergamumas žarnyno infekcinėmis ligomis (A00–A09) Utenos r. savivaldybėje taip pat mažesnis, lyginant su Lietuvos vidurkiu (2023 m. Utenos r. savivaldybėje 23,8/10 000 gyv., Lietuvos vidurkis - 35,7/10 000 gyv.), nors 2023 m. Utenos r. savivaldybėje šiomis ligomis sirgo 92 asmenys, lyginant su 2022 m. 45 asmenimis daugiau. 2023 m. Utenos r. savivaldybėje mirė 11 asmenų dėl priežasčių, susijusių su alkoholio vartojimu (Utenos r. savivaldybėje 28,5/100 000 gyv., Lietuvos vidurkis – 21,8/100 000 gyv.). Nuo 2020 m. iki 2022 m. Utenos r. savivaldybėje nebuvo nei vieno susirgimo vaistams atsparia tuberkulioze, 2023 m. susirgus 2 asmenims, sergamumo rodiklis (Utenos r. savivaldybėje 5,2/10 000 gyv.) 1,3 karto viršijo Lietuvos rodiklį (4,0/100 000 gyv.). Keletą metų iš eilės mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų Utenos r. savivaldybėje yra vienas didžiausių Lietuvoje. 2023 m. nuo šių ligų mirė 192 gyventojai (2022 m. – 227, 2021 m. – 187).

2023 METŲ UTENOS RAJONO SVEIKATOS IR SU SVEIKATA SUSIJUSIŲ RODIKLIŲ PROFILIS

Pirmoje 1 lentelės skiltyje pateikiamas rodiklio pavadinimas, antroje skiltyje Utenos rajono savivaldybės reikšmės (tendencija, kaip kito per 5 metus, Utenos r. savivaldybės rodiklis, kiekis

(skaičius), 3 metų vidurkis ir Utenos r. savivaldybės santykis su Lietuvos vidurkiu), trečioje skiltyje matome Lietuvos reikšmes (Lietuvos rodiklis, blogiausias/geriausias Lietuvos savivaldybių reikšmes bei sritis, kaip atrodo Utenos r. savivaldybė, palyginus su Lietuvos vidurkiu, pažymėta juodu brūkšniu).

Tendencija: ➔ Nekinta ⬆ Didėja ⬇ Mažėja ■ Geriau ■ Blogiau ■ Panašiai

1 lentelė

2023 metų Utenos rajono savivaldybės sveikatos ir su sveikata susijusių rodiklių profilis

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Savivaldybės reikšmės						Lietuvos reikšmės		
		Tend.	Rod.	Kiekis	3 metų vidurkis	Sant.	Rod.	Blog.	Sritis	Ger.
Strateginis tikslas										
1.	Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė, kai amžius 0 (HI skaičiavimai)	➔	76.8	77	75.8	0.99	77.5	71.1		80.5
2.	Išvengiamas mirtingumas, proc. – pagal jungtinį EBPO ir Eurostato sąrašą	➔	79.6	199	77.5	1.04	76.7	86.9		69.4
1 tikslas. Sukurti saugesnę socialinę aplinką, mažinti sveikatos netolygumus ir socialinę atskirtį										
1.1. Sumažinti skurdo lygį ir nedarbą										
3.	Mirtingumas dėl savizudybių (X60-X84) 100 000 gyv.	⬇	23.3	9	20.3	1.19	19.6	74.0		0.0
	Standartizuotas mirtingumo dėl savizudybių rodiklis (X60-X84) 100 000 gyv.	⬇	19.0	9	17.6	1.01	18.8	71.2		0.0
3.1	Bandymų žudytis skaičius (X60–X64, X66–X84) 100 000 gyventojų	➔	36.3	14	31.7	0.82	44.4	89.8		9.9
4.	Mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokyklose, skaičius 1 000 moksl.	⬇	50.7	139	58.7	0.92	55.2	192.6		30.1
5.	Ilgalaikio nedarbo lygis, %	⬇	1.6	375	2.9	0.94	1.7	4.1		0.3
6.	Gyventojų skaičiaus pokytis 1000 gyv.	⬆	48.4	1870	18.1	4.84	10.0	-25.4		55.5
1.2. Sumažinti socialinę ekonominę gyventojų diferenciaciją šalies ir bendruomenių lygmeniu										
7.	Mirtingumas dėl išorinių priežasčių (V00-Y98) 100 000 gyv.	➔	72.5	28	82.0	0.92	78.7	200.3		50.1
	Standartizuotas mirtingumo dėl išorinių priežasčių rodiklis (V00-Y98) 100 000 gyv.	➔	61.8	28	70.5	0.82	75.8	172.2		47.9
8.	Mokinių, gaunančių nemokamą maitinimą mokyklose, sk. 1000 gyv.	⬆	326.8	1197	310.6	0.93	352.1	630.3		199.7
9.	Socialinės pašalpos gavėjų sk. 1000 gyv.	➔	14.9	577	14.7	0.62	23.9	79.7		4.2
10.	Sergamumas tuberkulioze (A15-A19) 100 000 gyv. (TB registro duomenys)	⬆	20.7	8	13.2	0.96	21.6	84.4		0.0
2 tikslas. Sukurti sveikatai palankią fizinę darbo ir gyvenamąją aplinką										
2.1. Kurti saugias darbo ir sveikas buitines sąlygas, didinti prekių ir paslaugų vartotojų saugumą										
11.	Asmenų, žuvusių ar sunkiai sužalotų dėl nelaimingų atsitikimų darbe, skaičius 10 000 darbingo amžiaus gyv.	⬇	0.4	1	0.4	0.44	0.9	2.9		0.0
12.	Susižalojimo dėl nukritimo atvejų skaičius (W00- W19) 65+ m. amžiaus grupėje 10 000 gyv.	⬇	97.9	86	97.9	0.73	134.5	200.6		77.8

13.	Darbingo amžiaus asmenų, pirmą kartą pripažintų neįgaliais, skaičius 10 000 gyv.	↑	59.4	140	57.2	0.90	65.7	116.7		46.6
14.	Naujai susirgusių žarnos infekcinėmis ligomis (A00-A08) asmenų skaičius 10 000 gyv. (ULAC duom.)	↓	23.8	92	14.4	0.67	35.7	92.1		0.0
2.2. Kurti palankias sąlygas saugiai leisti laisvalaikį										
15.	Mirtingumas dėl atsitiktinio paskendimo (W65- W74) 100 000 gyv.	↑	5.2	2	6.2	1.86	2.8	28.7		0.0
15.	Standartizuotas mirtingumo dėl atsitiktinio paskendimo rodiklis (W65- W74) 100 000 gyv.	↑	4.3	2	5.2	1.59	2.7	31.4		0.0
16.	Mirtingumas dėl nukritimo (W00- W19) 100 000 gyv.	↑	13.0	5	14.1	0.89	14.6	46.0		0.0
	Standartizuotas mirtingumo dėl nukritimo rodiklis (W00- W19) 100 000 gyv.	↑	11.5	5	12.2	0.81	14.2	35.2		0.0
2.3. Mažinti avaringumą ir traumų kelių eismo įvykiuose skaičių										
17.	Mirtingumas dėl transporto įvykių (V00- V99) 100 000 gyv.	↑	7.8	3	6.2	1.26	6.2	34.6		0.0
	Standartizuotas mirtingumo dėl transporto įvykių rodiklis (V00-V99) 100 000 gyv.	→	6.4	3	5.2	1.03	6.2	28.5		0.0
18.	Pėsčiųjų mirtingumas dėl transporto įvykių (V00-V09) 100 000 gyv.	↓	0.0	0	0.0	0.00	1.1	13.0		0.0
	Standartizuotas pėsčiųjų mirtingumas dėl transporto įvykių (V00-V09) 100 000 gyv.	↓	0.0	0	0.0	0.00	1.1	10.3		0.0
19.	Transporto įvykiuose patirtų traumų (V00- V99) sk. 100 000 gyv.	↓	4.4	17	4.1	0.81	5.4	9.9		0.0
2.4. Mažinti oro, vandens ir dirvožemio užterštumą, triukšmą										
20.	Į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių išmestų teršalų kiekis, tenkantis 1 kv. km	→	441.9	442	433.2	0.55	797.8	32935.2		20.0
3 tikslas. Formuoti sveiką gyvenimą ir jos kultūrą										
3.1. Sumažinti alk. gerimų, tabako, neteisėtą narkotinių ir psich. medžiagų vartojimą ir prieinamumą										
21.	Mirtingumas dėl priešasčių, susijusių su narkotikų vartojimu 100 000 gyv.	↑	0.0	0	2.6	0.00	3.5	14.3		0.0
	Standartizuotas mirtingumo dėl priešasčių, susijusių su narkotikų vartojimu, rodiklis 100 000 gyv.	↑	0.0	0	2.9	0.00	3.5	17.2		0.0
22.	Mirtingumas dėl priešasčių, susijusių su alkoholio vartojimu 100 000 gyv.	→	28.5	11	36.1	1.31	21.8	78.5		0.0
	Standartizuotas mirtingumo dėl priešasčių, susijusių su alkoholio vartojimu, rodiklis 100 000 gyv.	→	24.1	11	32.7	1.18	20.5	70.3		0.0
23.	Gyventojų skaičius, tenkantis vienai licencijai versti mažmenine prekyba tabako gaminiais	→	204.3	38605	202.6	1.02	199.6	66.3		384.2
24.	Gyventojų skaičius, tenkantis vienai licencijai versti mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais	→	155.0	38605	153.3	0.95	162.8	34.5		325.6
25.	Nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda 100 000 gyv.	↓	38.9	15	46.7	0.47	82.5	417.9		0.0
3.2. Skatinti sveikos mitybos įpročius										
26.	Kūdikų, išimtinai žindyti iki 6 mėn. amžiaus, dalis (proc.)	↑	28,5	41	24,7	1.29	36,8	11,1		100
4 tikslas. Užtikrinti kokybišką ir efektyvią sveikatos priežiūrą, orientuotą į gyventojų poreikius										
4.1. Užtikrinti sveikatos sistemos tvarumą ir kokybę, plėtojant sveikatos technologijas, kurių efektyvumas pagrįstas mokslo įrodymais										

27.	Išvengiamų hospitalizacijų skaičius 1 000 gyv.	↓	21.6	830	18.6	1.03	20.9	43.8		9.9
28.	Išvengiamų hospitalizacijų dėl diabeto ir jo komplikacijų skaičius 1 000 gyv.	→	1.8	59	1.8	0.95	1.9	3.7		0.8
4.2. Plėtoti sveikatos infrastuktūrą ir gerinti sveikatos priežiūros paslaugų kokybę, saugą, prieinamumą ir į pacientą orientuotą sveikatos priežiūrą										
29.	Slaugytojų, tenkančių vienam gydytojui, skaičius (2019)	↑	3.1	328	3.1	1.82	1.7	1.1		6.0
30.	Šeimos medicinos paslaugas teikiančių gydytojų skaičius 10 000 gyv. (2019)	↑	7.3	27	7.1	1.01	7.2	2.5		13.8
31.	Apsilankymų pas gydytojus skaičius, tenkantis 1 gyv.	→	8.6	333909	9.1	0.95	9.1	5.5		11.0
32.	Sergamumas vaistams atsparia tuberkulioze (A15-A19) 100 000 gyv. (TB registro duomenys)	↑	5.2	2	1.8	2.00	2.6	24.4		0.0
33.	Sergamumas ŽIV ir lytiškai plintančiomis ligomis (B20-B24, A50-A64) 10 000 gyv. (ULAC duomenys)	↓	0.0	0	0.3	0.00	2.2	4.2		0.0
4.3. Pagerinti motinos ir vaiko sveikatą										
34.	Kūdikių (vaikų iki 1 m. amžiaus) mirtingumas 1000 gyvų gimusių kūdikių	↓	4.7	1	1.4	1.68	2.8	40.0		0.0
35.	2 metų amžiaus vaikų MMR1 (tymų, epideminio parotito, raudonukės vakcina, 1 dozė) skiepijimo apimtys, proc.	→	93.1	283	93.2	1.07	86.7	50.0		100.0
36.	1 metų amžiaus vaikų DTP3 (difterijos, stabligės, kokliušo), poliomielit o ir B tipo Haemophilus influenzae infekcijos vakcinosis (3 dozės) skiepijimo apimtys,%	→	93.9	248	94.5	1.04	89.9	72.0		100.0
37.	Tikslinės populiacijos dalis (proc.), dalyvavusi vaikų krūminių dantų dengimo silantinėmis medžiagomis programoje	↓	7.1	168	5.2	0.61	11.6	2.5		43.2
38.	Vaikų neturinčių ėduonies pažeistų, plombuotų ir išrautų dantų, dalis (proc.)	↑	15.8	495	15.7	0.66	23.8	4.8		33.5
39.	Paauglių (15–17 m.) gimdymų sk. 1000 gyv.	↓	0.0	0	0.7	0.00	1.4	14.6		0.0
4.4. Stiprinti lėtinių neinfekcinių ligų prevenciją ir kontrolę										
40.	Mirtingumas nuo kraujotakos sistemos ligų (I00- I99) 100 000 gyv.	→	961.0	371	1032.1	1.43	670.8	1235.6		383.1
	Standartizuotas mirtingumo nuo kraujotakos sistemos ligų rodiklis (I00-I99) 100 000 gyv.	→	825.2	371	857.6	1.25	659.1	953.5		453.1
41.	Mirtingumas nuo piktybinių navikų (C00-C96) 100 000 gyv.	↓	256.4	99	270.6	0.95	271.1	450.4		195.0
	Standartizuotas mirtingumo nuo piktybinių navikų rodiklis (C00-C96) 100 000 gyv.	↓	210.6	99	222.4	0.82	256.0	394.1		210.6
42.	Mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų (I60- I69) 100 000 gyv.	→	497.3	192	534.1	3.23	154.0	497.3		24.4
	Standartizuotas mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų rodiklis (I60-I69) 100 000 gyv.	↓	432.0	192	442.5	2.87	150.5	432.0		15.8
43.	Sergamumas II tipo cukriniu diabetu (E11) 10 000 gyv.	↑	98.4	380	91.9	1.41	70.0	112.1		31.1
44.	Tikslinės populiacijos dalis %, dalyvavusi atrankinės mamografinės patikros dėl krūties vėžio finansavimo programoje 2022-2023 m.	→	55.3	3594	50.9	0.93	59.7	27.0		76.5
45.	Tikslinės populiacijos dalis %, dalyvavusi gimdos kaklelio piktybinių navikų prevencinių priemonių, apmokamų iš Privalomojo sveikatos draudimo biudžeto lėšų, finansavimo programoje 2020-2023 m.	→	44.8	3928	44.1	0.74	60.3	32.7		73.7

46.	Tikslinės populiacijos dalis %, dalyvavusi storosios žarnos vėžio ankstyvosios diagnostikos programoje 2022-2023 m.	→	39.0	5552	35.5	0.69	56.5	33.8		67.7
47.	Tikslinės populiacijos dalis %, dalyvavusi asmenų, priskirtų širdies ir kraujagyslių ligų didelės rizikos grupei, atrankos ir prevencijos priemonių finansavimo programoje 2023 m.	↓	43.6	3784	48.6	0.96	45,6	19.5		58.8

Remiantis lentelėje (2 pav.) pateiktais rodikliais ir įvertinus Utenos r. savivaldybės rodiklio santykį su Lietuvos vidurkiu, matoma, jog:

15 rodiklių reikšmių yra geresnės už Lietuvos vidurkį (žalioji zona):

- Gyventojų skaičiaus pokytis 1000 gyv.;
- Mirtingumas/standartizuotas mirtingumas dėl išorinių priežasčių (V00–Y98) 100 000 gyv.;
- Mokinių, gaunančių nemokamą maitinimą, skaičius 1000 moksl.;
- Susižalojimo dėl nukritimo atvejų skaičius (W00–W19) 65+ m. amžiaus grupėje 10 000 gyv.;
- Darbingo amžiaus asmenų, pirmą kartą pripažintų neįgaliais, skaičius 10 000 gyv.;
- Mirtingumas/standartizuotas mirtingumas nuo nukritimo (W00–W19) 100 000 gyv.;
- Pėsčiųjų mirtingumas/ standartizuotas mirtingumas nuo transporto įvykių (V00–V09) 100 000 gyv.;
- Į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių išmestų teršalų kiekis, tenkantis 1 kv. km;
- Mirtingumas/ standartizuotas mirtingumas nuo narkotikų sąlygotų priežasčių 100 000 gyv.;
- Išvengiamų hospitalizacijų dėl diabeto ir jo komplikacijų skaičius 1 000 gyv.
- Sergamumas ŽIV ir lytiškai plintančiomis ligomis (B20–B24, A50–A64) 10 000 gyv. (NVSC duomenys) 2 metų amžiaus vaikų MMR1 (tymų, epideminio parotito, raudonukės vakcina, 1 dozė) skiepavimo apimtys, proc.;
- 1 metų amžiaus vaikų DTP3 (difterijos, stabligės, kokliušo), poliomielito ir B tipo *Haemophilus influenzae* infekcijos vakcinosis (3 dozės) skiepavimo apimtys,%;
- Paauglių (15–17 m.) gimdymų sk. 1000 15-17 m. moterų;
- Mirtingumas/standartizuotas mirtingumas nuo piktybinių navikų (C00–C96) 100 000 gyv.

13 rodiklių reikšmių yra prastesnės už Lietuvos vidurkį (raudonoji zona):

- Išvengiamas mirtingumas, proc. – pagal jungtinį EBPO ir Eurostato sąrašą;
- Apsilankymų pas gydytojus skaičius, tenkantis 1 gyv.
- Sergamumas vaistams atsparia tuberkulioze (A15–A19) 100 000 gyv. (TB registro duomenys)
- Kūdikių (vaikų iki 1 m. amžiaus) mirtingumas 1000 gyvų gimusių kūdikių
- Tikslinės populiacijos dalis (proc.), dalyvavusi vaikų krūminių dantų dengimo silantinėmis medžiagomis programoje
- Vaikų, neturinčių éduonies pažeistų, plombuotų ir išrautų dantų, dalis (proc.)
- Mirtingumas/standartizuotas mirtingumas nuo kraujotakos sistemos ligų (I00-I99) 100 000 gyv.;

- Mirtingumas/standartizuotas mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų (I60–I69) 100 000 gyv.;
- Sergamumas II tipo cukriniu diabetu (E11) 10 000 gyv.;
- Tikslinės populiacijos dalis %, dalyvavusi atrankinės mamografinės patikros dėl krūties vėžio finansavimo programoje 2022–2023 m.;
- Tikslinės populiacijos dalis %, dalyvavusi gimdos kaklelio piktybinių navikų prevencinių priemonių, apmokamų iš Privalomojo sveikatos draudimo biudžeto lėšų, finansavimo programoje 2020–2023 m.;
- Tikslinės populiacijos dalis %, dalyvavusi storosios žarnos vėžio ankstyvosios diagnostikos programoje 2022–2023 m.;
- Tikslinės populiacijos dalis %, dalyvavusi asmenų, priskirtų širdies ir kraujagyslių ligų didelės rizikos grupei, atrankos ir prevencijos priemonių finansavimo programoje 2023 m.

19 rodiklių reikšmės patenka į Lietuvos vidurkį atitinkančią kvintilių grupę (geltonoji zona).

Atsižvelgiant į LSS iškeltus uždavinius tikslams pasiekti bei remiantis lentelėje pateiktomis rodiklių reikšmėmis¹, matoma, kad:

1.1. Uždavinio „**sumažinti skurdo lygį ir nedarbą**“ rodikliai Utenos r. savivaldybėje ryškiai nesiskiria nuo Lietuvos vidurkio, tačiau išsiskiria didesniu savižudybių (X60–X84) skaičiumi ir gyventojų skaičiaus pokyčiu 1 000 gyv.

1.2. Uždavinio „**sumažinti socialinę ekonominę gyventojų diferenciaciją šalies ir bendruomenių lygmeniu**“ rodikliai daugeliu atvejų yra geresni už Lietuvos vidurkį.

2.1. Uždavinio „**kurti sveikas ir saugias darbo bei buitines sąlygas, didinti prekių ir paslaugų vartotojų saugumą**“ rodikliai yra geresni nei Lietuvos vidurkis.

2.2. Uždavinio „**kurti sveikas ir palankias sąlygas saugiai leisti laisvalaikį**“ rodikliai mirtingumas nuo nukritimo (W00–W19) (13,0/100 000 gyv.) yra geresni už Lietuvos vidurkį (14,6/100 000 gyv.), tačiau mirtingumas nuo paskendimo (W65–W74) yra didesnis (5,2/100 000 gyv.) ir viršija beveik 2 kartus Lietuvos vidurkį (2,8/100 000 gyv.)

2.3. Uždavinio „**mažinti avaringumą ir traumų kelių eismo įvykiuose skaičių**“ rodikliai, apimantys mirtingumą dėl transporto įvykių, pėsčiųjų mirtingumą dėl transporto įvykių bei analogiški standartizuoti rodikliai, geresni už Lietuvos vidurkį.

2.4. Uždavinio „**mažinti aplinkos užterštumą, triukšmą**“ rodiklis (441,9 kv. km) (į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių išmestų teršalų kiekis, tenkantis 1 kv. km) yra mažesni 2 kartus už Lietuvos vidurkį (797,8 kv. km).

3.1. Uždavinio „**sumažinti alkoholinių gėrimų, tabako vartojimą, neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą ir prieinamumą bei azartinių lošimų, kompiuterinių žaidimų ir pan.**

prieinamumą“ rodikliai yra geresni už Lietuvos vidurkį, išskyrus mirtingumo nuo alkoholio sąlygotų priežasčių rodiklį (28,5/100 000 gyv.), kuris yra 1,3 karto didesnis už Lietuvos vidurkį (21,8/100 000 gyv.).

3.2. Uždavinio „**skatinti sveikos mitybos įpročius**“ rodiklio „Kūdikių, išimtinai žindytų iki 6 mėn. amžiaus dalis (proc.) (28,5 proc.) 1,3 mažesnė už Lietuvos vidurkį, kuris siekia 36,8 proc.

4.1. Uždavinio „**užtikrinti sveikatos sistemos tvarumą ir kokybę, plėtojant sveikatos priežiūros technologijas, kurių efektyvumas pagrįstas mokslo įrodymais**“ rodikliai (išvengiamų hospitalizacijų sk.) 21,6/1000 gyv. bei išvengiamų hospitalizacijų dėl diabeto ir jo komplikacijų 1,8/1000 gyv. yra panašūs į Lietuvos vidurkį (20,9/1000 gyv. ir 1,9/1000 gyv.).

4.2. Uždavinio „**plėtoti sveikatos infrastruktūrą ir gerinti sveikatos priežiūros paslaugų kokybę, saugą, prieinamumą ir į pacientą orientuotą sveikatos priežiūrą**“ rodiklių reikšmės yra panašios į Lietuvos vidurkį, tik 2023 m. sergamumas vaistams atsparia tuberkulioze (A15–A19) 5,2/100 000 gyv. viršijo Lietuvos vidurkį (2,6/100 000 gyv.) 2 kartus.

4.3. Uždavinio „**gerinti motinos ir vaiko sveikatą**“ rodikliai dauguma panašūs į Lietuvos vidurkį, blogesni rodikliai yra kūdikių (vaikų iki 1 m. amžiaus) mirtingumo 1 000 gyvų gimusių (4,7/000) ir vaikų (7–17 m.), neturinčių éduonies pažeistų, plombuotų ir išrautų dantų dalis (proc.): Utenos r. sav. 15,8 proc., tačiau stebima rodiklio didėjimo tendencija trijų metų laikotarpiu.

4.4. Uždavinio „**stiprinti lėtinių neinfekcinių ligų prevenciją ir kontrolę**“ rodikliai (mirtingumas, standartizuotas mirtingumas nuo piktybinių navikų bei standartizuotas mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų 100 000 gyv.) yra blogesni už Lietuvos vidurkį.

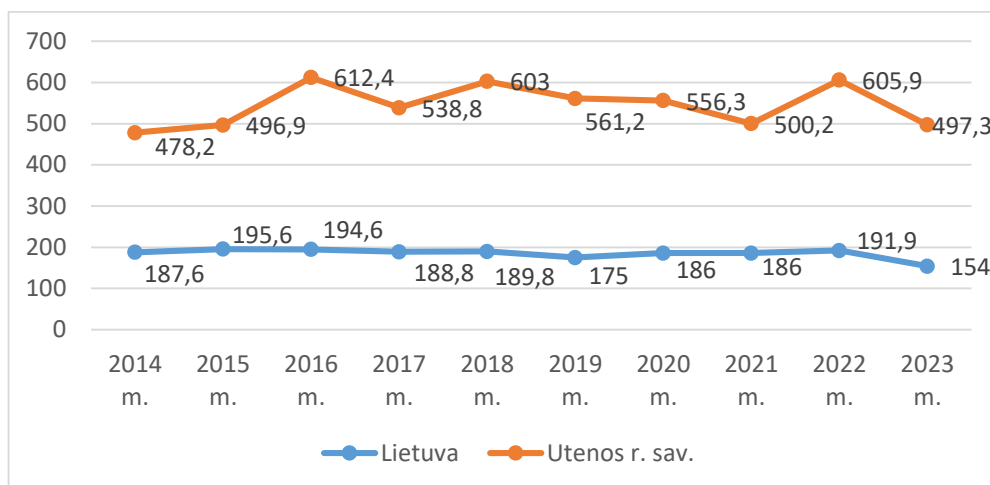
SAVIVALDYBĖS PRIORITETINIŲ PROBLEMŲ ANALIZĖ

Šioje Ataskaitos dalyje analizuojamos specifinės problemos ir rodikliai, kurie Utenos r. savivaldybėje turi neigiamą pokytį bei blogesnius rodiklius, lyginant su kitomis Lietuvos savivaldybėmis. Naudojantis Higienos instituto Savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos ataskaitos rašymo metodinėmis rekomendacijomis ir įvertinus savivaldybės visuomenės sveikatos būklę, išskyrėme 3 prioritetingas Utenos r. savivaldybės visuomenės sveikatos problemas:

1. Mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų/standartizuotas mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų rodiklis (I60–I69) 100 000 gyventojų;
2. Sergamumas II tipo cukriniu diabetu (E11) 10 000 gyventojų;
3. Sergamumas vaistams atsparia tuberkulioze (A15–A19) (visi) 100 000 gyv. (TB registro duomenys).

1. Mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų/standartizuotas mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų rodiklis (I60–I69) 100 000 gyventojų

2023 m. Lietuvoje nuo cerebrovaskulinių ligų (I60-I69) (smegenų infarktas, intracerebrinis kraujavimas, smegenų arterijų užsikimšimas ir kt. ligos) mirė 4 423 žmonės (mirtingumo rodiklis – 154/100 000 gyv.). Utenos r. savivaldybėje mirė 192 žmonės, rodiklio reikšmė (497,3 /100 000 gyv.) daugiau nei 3,2 karto didesnė už Lietuvos vidurkį (žr. 3 pav.). Analizuojant situaciją Utenos r. 2021–2023 m. laikotarpiu, didžiausia rodiklio reikšmė buvo 2022 m. (605,9/100 000 gyv.). Lyginant su 2022 m., matomas rodiklio reikšmės mažėjimas.

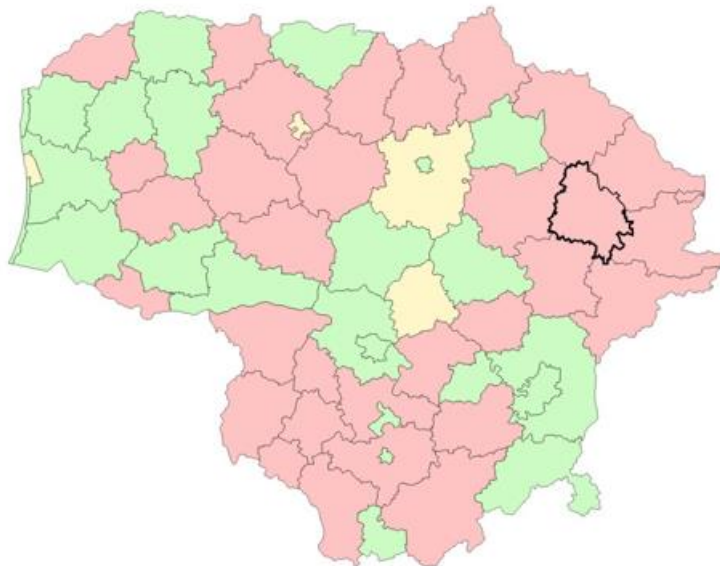

3 pav. Mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų rodiklis (I60-I69) Utenos r. sav. ir Lietuvos 2014–2023 m. 100 000 gyv.

Šaltinis: Visuomenės sveikatos stebėsenos informacinė sistema

Mažiausi mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų (I60–I69) rodikliai yra Birštono¹ savivaldybėje – 24,4/100 000 gyv., Neringos savivaldybėje – 71,8/100 000 gyv. bei Klaipėdos r. savivaldybėje – 83,8/100 000 gyv., o didžiausias mirtingumas stebimas šalies rytinėje dalyje, didžiausi mirtingumo rodikliai registruojami Utenos r. savivaldybėje – 497,3/100 000 gyv., Akmenės rajono savivaldybėje – 400,9/100 000 gyv., Kazlų Rūdos savivaldybėje – 331,1/100 000 gyv.

¹Vertinant savivaldybių rodiklius, svarbu atkreipti dėmesį į mažiausiai gyventojų (mažiau negu 20 000) turinčias savivaldybes: Birštono savivaldybėje 2023 m. sausio 1 d. gyveno 4 462 gyventojai; Neringos savivaldybėje – 5 385 gyventojai; Klaipėdos r. savivaldybėje – 71 734 gyventojai; Utenos r. savivaldybėje – 40 586 gyventojai; Akmenės r. savivaldybėje – 20 633 gyventojai; Kazlų Rūdos savivaldybėje – 11 548 gyventojai. Tokiose savivaldybėse rodikliai yra labai jautrūs kiekvienam atvejui dėl mažo gyventojų skaičiaus. Dažniausiai prieš darant išvadas verta įvertinti absoliučius skaičius ir jų pokyčius kelių metų laikotarpiu.

4 pav. Mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų rodiklio (I60–I69) 100 000 gyventojų pasiskirstymas Lietuvoje ir Utenos r. sav. (pažymėta juodai) 2023 m.

Šaltinis: Visuomenės sveikatos stebėsenos informacinė sistema

Utenos r. savivaldybėje, skirstant pagal lytį, 2023 m. moterų mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų (135 moterys, 57 vyrai) didesnis negu vyrų. Analizuojant mirties atvejus, daugiausia mirties atvejų registruota 65+ amžiaus grupėje (181 mirties atvejis), 45–64 m. – 10 mirties atvejų.

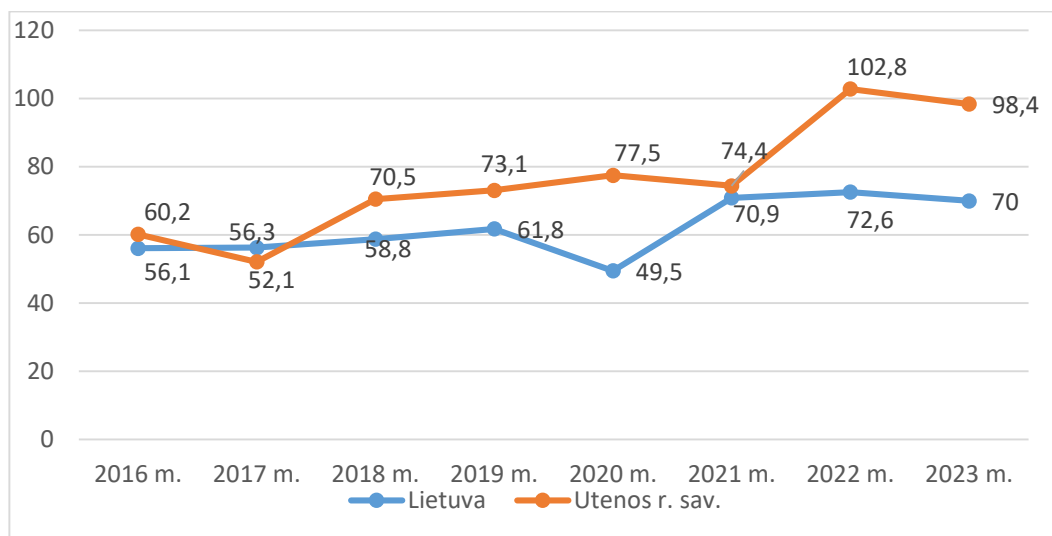
Sveikatos stiprinimo programa, skirta širdies ir kraujagyslių ligų bei cukrinio diabeto profilaktikai (toliau – Programa), taikoma suaugusiems asmenims, kuriems nustatyta širdies ir kraujagyslių ligų ir (arba) cukrinio diabeto rizika asmenims nuo 18 metų, kurie savanoriškai kreipiasi dėl dalyvavimo Programoje.

Šios Programos tikslas - siekti motyvuoti gyventojus gyventi sveikiau ir sumažinti širdies ir kraujagyslių ligų ir cukrinio diabeto riziką. Programą vykdo Visuomenės sveikatos biuras kartu su Pirminės sveikatos priežiūros centru. Visuomenės sveikatos biuro ir pirminio sveikatos priežiūros centro bendradarbiavimas užtikrina kompleksinį požiūrį į sveikatos stiprinimą. 2024 m. šią programą baigė 25 asmenys (2023 m. – 26 asmuo, 2022 m. – 23 žmonių). Utenos r. savivaldybės gyventojai neaktyviai dalyvauja širdies ir kraujagyslių ligų didelės rizikos grupės prevencijos programoje (2023 m. Utenos r. savivaldybėje dalyvavo 43,6 proc., Lietuvoje – 45,6 proc.).

Apibendrinant analizuotus duomenis, mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų (I60–I69) 2023 m. Utenos r. savivaldybėje yra aukščiausias, lyginant su kitomis Lietuvos savivaldybėmis. Dažniau nuo cerebrovaskulinių ligų (I60–I69) miršta moterys ir vyresni nei 65 metų amžiaus asmenys. Vertinant esamą situaciją, reikia stebėti mirtingumo rodiklius nuo cerebrovaskulinių ligų (I60–I69) ir taikyti prevencines priemones. Pagrindiniai veiksniai šių ligų atsiradimui ir jų progresavimui turi: aukštas kraujospūdis, diabetas, didelis cholesterolio kiekis kraujyje, rūkymas ar paveldima kraujagyslių liga.

2. Sergamumas II tipo cukriniu diabetu (E11) 10 000 gyventojų

2023 m. Utenos r. savivaldybėje sergamumas² II tipo cukriniu diabetu (E11) diagnozuotas 380 (98,4/10 000 gyv.) asmenims, Lietuvoje - 20 113 asmenims (70/10 000 gyv.). Lyginant su Lietuvos rodikliu, Utenos r. savivaldybės rodiklis viršijo šalies vidurkį beveik 1,4 karto (98,4/10 000 gyv.), tad šis rodiklis patenka į raudonąją zoną. Analizuojant situaciją Utenos r. 2016–2023 m. laikotarpiu, rodiklio reikšmės didėja nuo 2017 m. (52,1/10 000 gyv.) ir didžiausia rodiklio reikšmė buvo 2022 m. (102,8/10 000 gyv.). 2023 m. matomas nežymus rodiklio reikšmės mažėjimas (žr. 5 pav.).

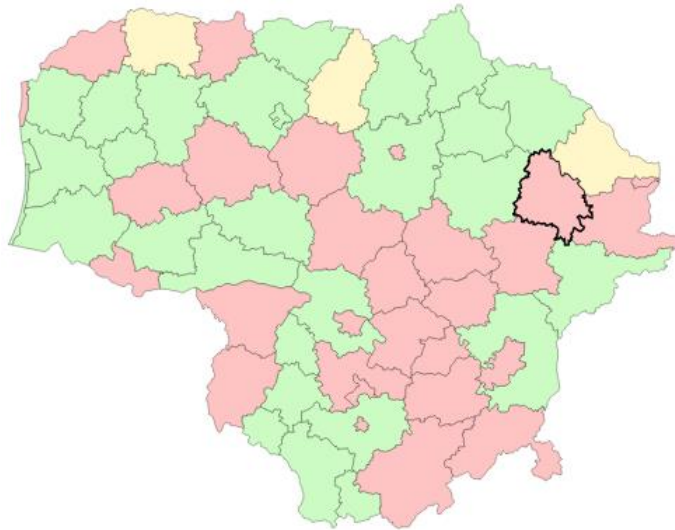

5 pav. Sergamumas II tipo cukrinis diabetas (E11) Utenos r. sav. ir Lietuvos 2016–2023 m. 10 000 gyv.

Šaltinis: Visuomenės sveikatos stebėsenos informacinė sistema

Mažiausias sergamumas II tipo cukrinis diabetu (E11) yra Neringos sav. (31,1/10 000 gyv.), Rietavo sav. (32/10 000 gyv.) ir Klaipėdos r. sav. (42,7/10 000 gyv.), didžiausias sergamumas stebimas Visagino sav. (112,1/10 000 gyv.), Utenos r. sav. (98,4/10 000 gyv.) ir Radviliškio r. sav. (93,5/10 000 gyv.).

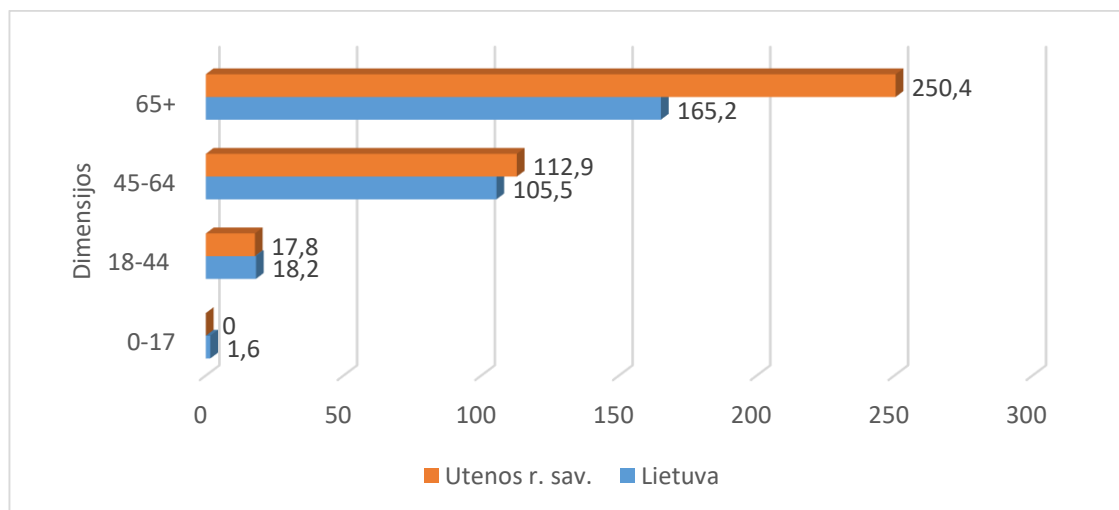
²Sergamumas (naujai susirgusių asmenų skaičius) – asmenų, kuriems per tam tikra laikotarpį asmens sveikatos priežiūros įstaigose yra užregistruotas bent vienas ūminės ligos ar traumos atvejis arba pirmą kartą gyvenime užregistruota lėtinė liga, skaičius, tenkantis 10 000 gyventojų.

6 pav. Sergamumas II tipo cukrinis diabetas (E11) 10 000 gyventojų pasiskirstymas Lietuvoje ir Utenos r. sav. (pažymėta juodai) 2023 m.

Šaltinis: Visuomenės sveikatos stebėsenos informacinė sistema

Analizuojant pagal amžiaus grupes, Utenos r. savivaldybėje ir Lietuvoje didžiausias sergamumas II tipo cukriniu debetu (E11) yra 65+ amžiaus grupėje (žr. 7 pav.). Pagal lytį Utenos r. savivaldybėje didelio skirtumo nėra (moterų sergamumas (99,3/10 000 gyv.), vyrų (97,5/10 000 gyv.)), Lietuvos mastu dažniau serga vyrai (71,8/10 000 gyv.) nei moterys (68,5/10 000 gyv.).

7 pav. Sergamumas II tipo cukrinis diabetas (E11) 10 000 gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes Lietuvoje ir Utenos r. sav. 2023 m.

Šaltinis: Visuomenės sveikatos stebėsenos informacinė sistema

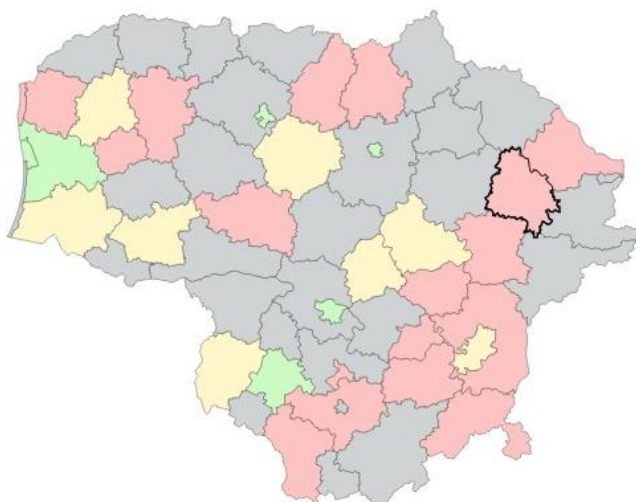
Apibendrinant duomenis, galima teigti, kad II tipo cukrinis diabetas yra lėtinė liga, kurią dažniausiai sukelia sveikatą žalojantis gyvenimo būdas (netinkama mityba, fizinis pasyvumas, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas, stresas), paveldimumas ir kiti rizikos veiksniai.

3. Sergamumas vaistams atsparia tuberkulioze (A15–A19) (visi) 100 000 gyv.

Tuberkuliozė (toliau – TB) – tai infekcinė liga, pažeidžianti įvairius organus. Tinkamai negydant, išsivysto aktyvi tuberkuliozės forma, kuria susirgus mirtingumas siekia apie 50 proc. Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, tuberkuliozė yra trylikta pagrindinė mirties priežastis pasaulyje. Lietuvoje sergamumas plaučių tuberkulioze yra vienas didžiausių Europoje.

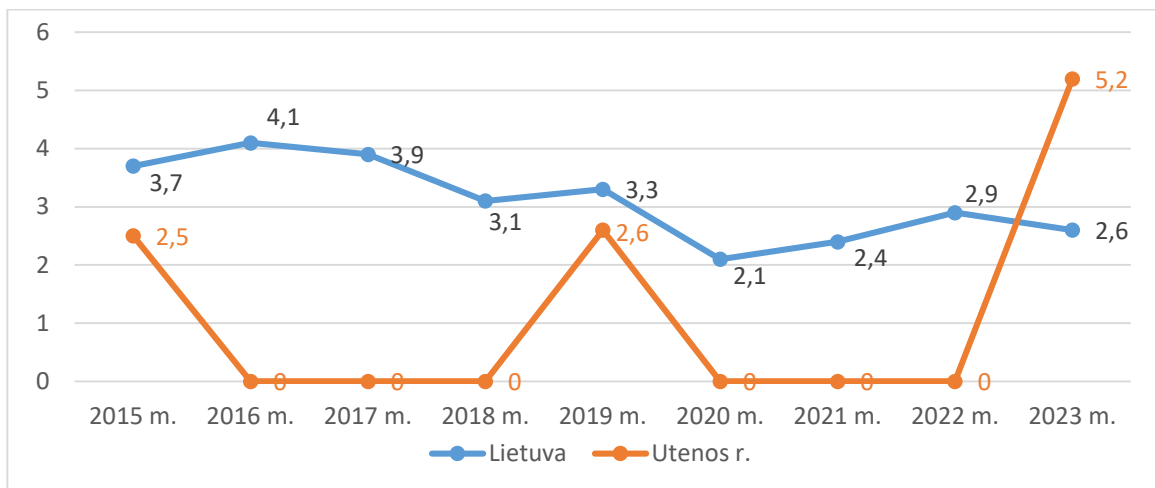
2023 m. tuberkuliozės registrų duomenimis, didžiausias sergamumas vaistams atsparia tuberkulioze (A15–A19) yra Birštono savivaldybėje (24,4/100 000 gyv.), Lazdijų r. savivaldybėje (28,7/100 000 gyv.). Šalčininkų r. savivaldybėje (23,5/100 000 gyv.). 20-ies savivaldybių sergamumo vaistams atsparia tuberkulioze (A15–A19) rodiklis patenka į raudonąją zoną.

8 pav. Sergamumas vaistams atsparia tuberkulioze (A15–A19) 100 000 gyv. pasiskirstymas Lietuvoje ir Utenos r. sav. (pažymėta juodai) 2023 m.

Šaltinis: Visuomenės sveikatos stebėsenos informacinė sistema

2023 m. Utenos r. savivaldybės rodiklis (5,2/100 000 gyv.) yra 2 kartus didesnis už Lietuvos vidurkį (2,6/100 000 gyv.). Iš 9 pav. matyti, kad 2020–2022 m. Utenos r. savivaldybėje nebuvo registruota naujų sergamumo vaistams atvira tuberkulioze (A15–A19) susirgimo atvejų. 2023 m. nustatyti Utenos r. savivaldybėje nustatyti 2 atvejai, Lietuvoje – 115 atvejų (2,6/100 000 gyv.).

9 pav. Sergamumas vaistams atsparia tuberkulioze (A15–A19) 100 000 gyv. pasiskirstymas Lietuvoje ir Utenos r. savivaldybėje 2015 - 2023 m.

Šaltinis: Visuomenės sveikatos stebėsenos informacinė sistema

Svarbu paminėti, kad asmenis, sergančius vaistams atsparia tuberkulioze, gydyti yra daug sudėtingiau. Sergant daugybinio atsparumo tuberkulioze, gydymo alternatyvų gali ir visai nebūti, todėl jos plitimas visuomenėje yra ypač pavojingas.

Pasaulio sveikatos organizacija yra parengusi strategiją, kurios tikslas – sumažinti tuberkuliozės naštą visuomenei. Siekiama, kad 2035 m. šalyse 95 proc. sumažėtų mirčių nuo tuberkuliozės atvejų, 90 proc. sumažėtų sergamumo tuberkuliozės rodiklis (lyginant su 2015 m.), nebeliktų naštos šeimoms dėl didžiulių su tuberkulioze susijusių išlaidų. Pagrindiniai būdai, kuriais siekiama įgyvendinti šiuos tikslus - integruota prevencija, akcentuojant ankstyvą ligos išaiškinimą, gydymą ir prevenciją visiems tuberkulioze sergantiems asmenims bei visi sergantys turi gauti vienodas ir prieinamas paslaugas; politiniai sprendimai (sveikatos ir socialinio sektoriaus teisinės bazės gerinimas, socialinės apsaugos ir reguliavimo mechanizmų stiprinimas, pažeidžiamų visuomenės grupių interesų užtikrinimas (pavyzdžiui, nepasiturinčių asmenų, migrantų, kalinių, žmonių, gyvenančių su ŽIV)), tyrimų ir inovacijų skatinimas.

Didžiausią reikšmę saugantis nuo tuberkuliozės turi žmogaus imuninė būklė. Ne visi žmonės, užsikrėtę tuberkuliozės bakterijomis, suserga šia liga. Žmonės, kurie užsikrečia, bet nesuserga, turi taip vadinamą latentinę tuberkuliozės infekciją (LTBI). Aplinkiniams jie nėra pavojingi, nes į aplinką neišskiria bakterijų. Latentinė tuberkuliozės infekcija gali pereiti į ligą, kai nusilpsta imunitetas, todėl svarbu periodiškai tikrintis sveikatą, laikytis asmens higienos rekomendacijų, vėdinti patalpas. Vaikus nuo susirgimų sunkiomis tuberkuliozės formomis galima apsaugoti skiepijant. Lietuvoje naujagimiai nuo tuberkuliozės skiepijami 2–3 dieną po gimimo. Taip pat Lietuvoje visiems vaikams prieš pradėdant lankyti mokyklą (6 ir 7 metų amžiaus) ir rizikos grupių vaikams (pvz., neskiepyti BCG, bendraujantiems su TB sergančiu šeimoje ir kt.) atliekamas tuberkulino mėginys - Mantoux testas (Mantu mėginys). Tai diagnostinis testas, kai pagal odos reakciją siekiama išsiaiškinti galimą užkrėstumą tuberkuliozės mikobakterijomis.

IŠVADOS

2023 m. Utenos r. savivaldybėje penkiolika rodiklių yra geresni už Lietuvos vidurkį ir trylika rodiklių yra blogesni, iš jų 3 rodikliai priskirti prie Utenos r. savivaldybės prioritetinių problemų:

1. Mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų (497,3/100 000 gyv.)/standartizuotas mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų rodiklis (I60–I69) (432,0/100 000 gyv.) 100 000 gyventojų;
2. Sergamumas II tipo cukriniu diabetu (E11) 10 000 gyventojų;
3. Sergamumas vaistams atsparia tuberkulioze (A15–A19) (visi) 100 000 gyv. (TB registro duomenys).

Mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų 2023 m. Utenos r. savivaldybėje yra aukščiausias, lyginant su kitomis Lietuvos savivaldybėmis. Dažniau nuo cerebrovaskulinių ligų miršta moterys ir gyventojai, vyresni nei 65 metų amžiaus.

2023 m. Utenos r. savivaldybėje sergamumas II tipo cukriniu diabetu (E11) diagnozuotas 380 asmenims, Lietuvoje - 20 113 asmenims (70/10 000 gyv.). Lyginant su Lietuvos rodikliu, Utenos r. savivaldybės rodiklis viršijo beveik 1,5 karto. Analizuojant situaciją Utenos r. 2017–2023 m. laikotarpiu, rodiklio reikšmės didėja ir didžiausia rodiklio reikšmė buvo 2022 m. (102,8/10 000 gyv.). Lyginant su 2023 m., matomas nežymus rodiklio reikšmės mažėjimas.

Sergamumas vaistams atsparia tuberkulioze (A15–A19) Utenos r. savivaldybės rodiklis yra du kartus didesnis už Lietuvos vidurkio rodiklį. Utenos r. sav. sergamumo vaistams atsparia tuberkulioze (A15–A19) paskutinius 3 metus nebuvo, tačiau 2023 m. nustatyti 2 atvejai, Lietuvoje – 78 atvejai ir stebimas nežymus mažėjimas.

Pagal Mirties atvejų ir jų priežasčių valstybės registro duomenis, Utenos r. savivaldybėje daugiausiai mirė nuo kraujotakos sistemos ligų (I00–I99) – 371 gyventojas, antroje vietoje buvo piktybiniai navikai (C00–C96) – 99 gyventojai, trečioje vietoje – mirtingumas nuo virškinimo sistemos ligų – 30 gyventojų.

REKOMENDACIJOS

Vietos savivaldos politikams

- Užtikrinti DOTS³ kabineto išlaikymą Utenos rajono savivaldybėje.
- Užtikrinti tuberkuliozės profilaktikos organizavimo ir vykdymo Utenos rajone paslaugas 2023 m. didžiausios rizikos asmenims ir vaikams.
- Didinti projektų finansavimą, kurie leistų tiesiogiai ir netiesiogiai pagerinti Utenos rajono gyventojų sveikatą.

---

³Tiesiogiai stebimas trumpo gydymo kursas (toliau – DOTS) – tuberkuliozės gydymo kursas, kurio metu tuberkulioze sergantis pacientas, neišskiriantis tuberkuliozės mikobakterijų, antituberkuliozinius vaistus išgeria DOTS kabinete stebint asmens sveikatos priežiūros specialistui. DOTS metu pacientui antituberkulioziniai vaistai skiriami nemokamai.

- Didinti žmonių užimtumą, kuriant naujas darbo vietas,
- Užtikrinti teikiamų sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą ir kokybę,
- Skatinti gyventojus įsitraukti į savo sveikatos stiprinimo procesą – dalyvauti mokymuose, renginiuose, konsultuotis su specialistais.

Specialistams

- Stiprinti jaunimo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją, siekiant, kad kuo daugiau jaunimo įsitrauktų į prevencinius renginius.
- Didinti gyventojų informuotumą apie nemokamas valstybines prevencines programas.
- Didinti gyventojų raštingumo lygį apie saugų elgesį prie vandens.
- Mokyti mokyklinio amžiaus vaikus plaukti, saugaus elgesio vandenyje taisyklių ir saugaus gelbėjimo įgūdžių.
- Mokyti ir skatinti gyventojus rinktis fiziškai aktyvų gyvenimo būdą, vartoti sveikatai palankius maisto produktus, gebėti valdyti stresą, neturėti žalingų įpročių.
- Aktyviai dalyvauti Utenos rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuro ir kitų įstaigų, nevyriausybinių organizacijų sveikos gyvensenos ugdymo veiklose: seminaruose, stovyklose, akcijose, mokymuose, diskusijose, paskaitose ir kituose renginiuose.
- Vykdyti informacijos sklaidą apie tuberkuliozės susirgimo profilaktiką Utenos r. savivaldybėje.

Gyventojams ir bendruomeninėms organizacijoms

- Propaguoti sveiką gyvenimo būdą, būti fiziškai aktyviais, domėtis sveikatinimo renginiais ir juose dalyvauti.
- Siekiant sumažinti mirtingumą dėl atsitiktinių paskendimų, didinti gyventojų informuotumą metodinėmis ir vaizdinėmis priemonėmis apie saugų elgesį prie vandens telkinių, mokyti, kaip teikti pirmąją pagalbą.
- Atsisakyti žalingų gyvensenos įpročių (nevirtoti psichotropinių ir narkotinių medžiagų, kvaišalų, alkoholio, vengti farmacijos preparatų vartojimo be gydytojo žinios, nerūkyti, nepersivalgyti, riboti laiką prie televizoriaus ir kompiuterio).
- Dalyvauti nustatytų tikslinių grupių prevencinėse programose ir profilaktinėse patikrose.
- Užtikrinti tėvų informavimą apie priešmokyklinio amžiaus vaikų bei rizikos grupių vaikų tikrinimą dėl tuberkuliozės.
- Aktyviau organizuoti ir atlikti profilaktinius patikrinimus dėl tuberkuliozės, ypač socialiai nedraustiems ir rizikos grupės asmenims bei darbingo amžiaus nedirbantiems asmenims.
- Siekti ankstyvosios ligos diagnostikos ir gydymo, taikyti prevencines priemones ligos atkryčiui išvengti.
- Siekti, kad rizikos grupės asmenys, ypač turintys kontaktą su sergančiu tuberkulioze asmeniu ir ypač su pažeidusiu gydymo režimą, atliktų reikiamus tyrimus.